Gönderim Tarihi: 27.01.2017

Kabul Tarihi: 08.02.2017

KÖROĞLU-HAN NİGÂR, HASAN BEY-TELLİ HANIM KOLU SİVAS VARYANTI¹

Sivas Version of Koroghlu-Khan Nigâr, Hasan Bey-Telli Khanum Variant

Serdar UĞURLU

Yrd. Doç. Dr. Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
sugurlu@ibu.edu.tr

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Anadolu sahası Köroğlu kollarından birisi de “Köroğlu-Han Nigâr, Hasan Bey-Telli Hanım” koludur. Çalışmamıza konu olan varyant ise bu kolun Sivas varyantıdır. 2001 yılında yapılmış bir yüksek lisans tezinden metinlerine ulaştığımız bu varyant, Köroğlu çalışmaları adına keşfedilmiş yeni bir varyant olması bakımından önemlidir. Anadolu sözlü geleneğinde, destandan masala doğru yaşanan dönüşümün bariz izlerini taşıması bakımından da ayrıca önemli bir varyanttır. Boratav’dan itibaren düzenlenen çeşitli tasnif denemelerinde kendisine ayrılan yeri almış olan “Köroğlu-Han Nigâr, Hasan Bey-Telli Hanım” kolu, elimizdeki metinden de anlaşıldığı kadarıyla zaman içerisinde çeşitli masal motifleri ve formelleriyle yeniden oluşturulmuş bir hikâye olarak öne çıkmaktadır. Çalışmamız bu bağlamda, mevcut varyantın tanıtımı, diğer kollar ile varyantlaşma örnekleri ve bazı masal hususiyetlerinin tespiti adına yapılmış bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Köroğlu, Destan, Hikâye, Masal, Telli Hanım, Han Nigar, Hasan Bey, Kamer Tay

Abstract

One of Köroğlu's versions for the area of Anatolia is the version of "Köroğlu-Han Nigâr, Hasan Bey-Telli Hanım". The variant which is the subject for our study is Sivas' variant belonging to this version. This variant that I reached the texts from a master's thesis which was done in 2001 is important in terms that it is a new variant which has been discovered on behalf of Köroğlu's studies. Moreover, it is also an important variant as it bears the clear traces of a change which was seen from the saga to the tale in Anatolia's oral tradition. The version "Köroğlu-Han Nigâr, Hasan Bey-Telli Hanım" which has taken the place which has been separated to itself in various classification essays which have been arranged from Boratav becomes prominent as a story which has been regenerated with various tale motives and formals in the time as it can be understood in the texts in our

¹Bu varyanta, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne kayıtlı, “Sivas Merkez İlçe ve Köyleri, Ağzları (Giriş-İnceleme-Metinler)” adlı Yüksek Lisans Tezi’nden ulaşılmıştır.

hand. In this sense, our study is a study which has been done in order to determine on the description of current variant and the variation samples and some of tale characteristics with other versions.

Keywords : *Koroghlu, Epic, Story, Tale, Telli Khanum, Khan Nigar, Hasan Bey, Kamer Tay*

Giriş

Köroğlu destanı, Anadolu, Balkanlar ve Orta Asya'daki Türk kahramanlık destanlarının başında gelmektedir. Hatta bu destana, sonraki devirlerde Türk kültür coğrafyasının tesiri altına giren Ermeni ve Gürcü gibi farklı topluluklarda da rastlanabilmektedir (Boratav, 2009, s.187-188). Bugün Anadolu'da çeşitli kollar ve epizotlar halinde yüzlerce Köroğlu anlatması mevcuttur. Bu anlatmalar aslında sınırlı sayıdaki Köroğlu kolundan meydana getirilmekte, farklı şehir ve bölgelerde farklı farklı kurgularla karşımıza çıkabilmektedir. İşte bunlardan birisi de çalışmamıza konu olan “*Köroğlu-Han Nigâr, Hasan Bey-Telli Hanım*” koludur. Çalışmamıza konu olan bu varyant, Köroğlu destanındaki ilgili kolun Sivas Varyantı'dır. Elimizdeki metne “Sivas Varyantı” dememizdeki neden, metnin Sivas'ın Güney Köyü'ne kayıtlı Âşık Recep Altay'dan (65) derlenen bir Köroğlu varyantı olmasıdır.

Köroğlu destanının Anadolu sahası kolları, bugüne kadar çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Bu çalışmaların en eskisi ile ilgili Zekeriya Karadavut “*Köroğlu'nun Ortaya Çıkışı*” adlı eserinde bilgiler vermekte ve eserin tarihini de 1885-1886² yılına kadar götürmektedir (Karadavut, 2002, s.1). Köroğlu kolları üzerine yapılmış ilk derli toplu çalışma ise 1931 senesinde Pertev Naili Boratav tarafından yapılmış olan “*Köroğlu Destanı*” adlı kapsamlı çalışmadır. Ardından M. Fahrettin Çelik³ gelir. Çelik, 1941 senesinde Kars ilinde yaptığı derlemelere göre Köroğlu kollarını 27 kol halinde tasnif etmiş ve Halk Bilgisi Haberleri Dergisi'nin, 117. sayısında yayımlamıştır (Çelik, 1941, s.209-210). Ardından tekrar Boratav'ın bir çalışması gelir. Boratav, 1946 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi'nde “*Doğu Anadolu'da Folklor Derlemeleri*” adlı bir makale yayınlayarak burada 14 Köroğlu kolunun listesini vermiştir. Bu kollar aslında “Murat Uraz'ın vaktiyle 1928'de Erzurum Lisesi Müdürü iken Erzurumlu Âşık Mıkdat'tan yazdırdığı –ve aslı Karanlı Âşık Kılıççı

² Tarihini vermiş olduğumuz eserin Meşhur Köroğlu başlığı ile dokuz ayrı baskısı yapılmıştır. Bu konu hakkında Saim Sakaoğlu'nun “Köroğlu Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Edebiyatımızdaki Yeri” adlı çalışmasına bakılabilir.

³ M. Fahrettin Çelik daha sonra Kırzioğlu soyadını almıştır. Ancak bu çalışmayı kaleme aldığı anda soyadı Çelik'tir.

Mustafa'ya çıkan- Köroğlu kollarıdır" (Boratav, 1946, s.90). Boratav'ın aktardığına göre Murat Uraz, derlediği bu kolları yayımlamayı düşünmediği için dönemin Trabzon Lisesi Edebiyat Öğretmeni Sırrı Numan Bilge ile Müzeler ve Antikiteler Müdürü Hamit Zübeyir Koşay'a faydalanmaları adına birer kopya olarak vermiştir (Boratav, 1946, s.90).

Devam eden süreçte dikkat çeken sıradaki çalışma Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın ve Muhan Bali'nin 1973 senesinde, Erzurumlu meddah Behçet Mahir'den derledikleri 15 Köroğlu kolundan oluşan "*Köroğlu Destanı*" adlı eserdir. Ümit Kaftancıoğlu'nun halktan derlediğini söylediği, dört kol ile üç hikâyeden oluşan ve 1979'da "*Köroğlu Kolları Halk Destanları*" adıyla kitaplaştırdığı eseri ile Ali Berat Alptekin'in yakın zamanda yayınladığı ve Köroğlu kollarının özetine yer verdiği "*Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*" adlı eseri ayrıca önemli çalışmalardandır. Alptekin bu eserinde 18 Köroğlu koluna ve onlarla ilişkili hikâyelerin özetlerine yer vermiştir (Kaya, 1997, s.119-120). "Köroğlu'nun Türkiye'de 30'dan fazla kolu bilinmektedir. Elbette ki bu sayı nihai bir sayı değildir. Daha tespit edilmemiş bazı kolların var olduğu da ihtimal dâhilindedir" (Kaya, 1997, s.5). Köroğlu kollarının sayısı Fikret Türkmen'in ifadesine göre Anadolu sahası için 32'nin üzerindedir (Türkmen, 1985, s.9-19). Dursun Yıldırım ise farklı olarak 1983 yılı bilgisinin de el verdiği ölçüde, "*Köroğlu Destanının Orta Asya Rivayetleri*" adlı seminer bildirisinde, Köroğlu'nun Orta Asya kollarının sayısına değinmiştir. Buna göre "Köroğlu Destanı'nın tamamı, Türkmen ve Karakalpaklar arasında kırk bir, Özbekler arasında Batı versiyonu on dört- on altı, Orta Asya versiyonu kırk üç, Kazaklar arasında altmış iki, Tacikler arasında elli kol olarak hesaplanmaktadır" (Yıldırım, 1983, s.107). Doğan Kaya bu konudaki en güncel çalışmanın sahibidir ve "*Türk Kültürü Dairesinde Köroğlu*" adlı son çalışmasında, Anadolu sahası için bu sayıyı 45 kola kadar çıkarmaktadır (Kaya, 2016, s.92). Gerek Anadolu'da ve gerekse de Orta Asya'daki Köroğlu kollarına dair rivayetlerin sayısı tespit edilemeyecek kadar çoktur. Destan anlatıcılarına göre bu sayı "366, 700 ya da 777, hatta Azerbaycan âşıklarına göre 7777 kolunun rivayet edildiği belirtilmektedir" (Özkan, 1997, s.224). Çalışmamızda, elimizdeki varyanttan hareketle Köroğlu'nun "*Köroğlu-Han Nigâr, Hasan Bey-Telli Hanım*" kolunun, Türkoloji camiasına tanıtımı, özetinin takdimi, metnin manzum ve mensur kısımlarının değerlendirilmesi, formellerin tahlili ve varyantlaşma örneklerinin tespiti gibi hususlar ele alınacaktır.

Metnin Değerlendirilmesi

Sivas'ın Güney Köyü'ne kayıtlı Âşık Recep Altay'dan derlenen bu

Köroğlu varyantı, görüldüğü kadarıyla “*Köroğlu ile Han Nigar*” kolu ve “*Hasan Bey ile Telli Hanım*” epizotlarının âşık tarafından bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş durumdadır. Bu kolların varyantları “*Köroğlu Han Nigâr*” ve “*Köroğlu Han Nigâr, Hasan Bey Telli Nigâr*” adlarıyla Behçet Mahir’den derlenen “*Köroğlu Destanı*” adlı eserde ayrı ayrı kollar olarak mevcut durumdadır (Kaplan, Akalın ve Bali, 1973, s.77-130). Behçet Mahir’den derlenen “*Köroğlu Destanı*” adlı eserde görülmektedir ki hikâyenin girişi elimizdeki metne göre daha ayrıntılı ve değişiktir.

Behçet Mahir’den derlenen ve 1973 yılında “*Köroğlu Destanı*” adıyla yayımlanan eserdeki metne göre Köroğlu, kendisine bir yiğit ya da bir güzel haberi getirenlere karşı yüklü miktarda altın paralar veren ve aynı zamanda da ünü bütün yurda yayılmış bir eşkıya olarak gösterilmiştir (Kaplan vd. 1973, s.77-130). Onun bu namını duyan ve oldukça da perişan bir vaziyette olan derviş, Dağıstan’da güzeller güzeli olan Han Nigar’ın haberini Köroğlu’na iletip ondan denildiği üzere hakkını almak için Çamlıbel’e gelir. Han Nigâr’ın namını duyan Köroğlu bir derviş kılığına girerek Dağıstan’a doğru yola çıkar (Kaplan vd. 1973, s.77-85). Köroğlu’nun Han Nigâr ile ilgili olan serüveni kısaca böyle başlamaktadır. Oysaki elimizdeki metinde hikâyenin başlangıcı daha değişiktir.

“... ya derdime derman ya gatlime ferman ya ben efendime söylüyüm müñzür yoh bulacâm yosa bu yolda ölecâm başını aldı geze geze gēTdi bi diyāra efendi bir çeşme ırasladı orda oturdu namazını gıldı efendi abdes aldı namaz gıldı allahına şūKreTdi yā rabbi baña bir zürriyet ver dedi efendi bu dāvādeyiken bi de bi devrüş baba çıhđı selāmünaleyKúm Kórölu dedi sen benim Kórölu oldümü nerden biliyoñ dedi biz bilirüK dedi eyleyse benim içimi de bilüñ dedi neyimiş seniñ içiñ dedi dedi ki benim bir zürriyetim yohđur ben bir zurriyet arıyorum dua ediyorum Allah’a baña bir evlat versiñ dedi ki aha şu elmayı al dedi devrüş baba bu elmayı kes yarusunu hanımıñ yesiñ yarusunu da sen ye ğabuñlarını da ğısırā ver ondan bir tay olur adını ğamertay ğoy bunnar da bir evlat olur adını hasanbeğ ğoy dedi ğayboldu Allah’ım saña şükürler olsuñ dedi Kórölu geri geldi efendi çamlıbele geldi geldi efendi ğapıda oturuyordu bañdı ki ğoru çayırında biçohñ ğalabalıñ var bañdı ki orda bir ğadın oturuyor aman yarabbi bu ğadın benim kim oldümü bilmiyor mu nasıl burda oturuyor efendi hanımına dedi ki hanım gel ata bin de dedi ğēdeK dedi bu ğadın orda dedi ne oturuyor dedi ata bindi ğētdiler oruya dedi ki anne ben

*mi güzel hanım mı güzel dedi ki vallaha sen de güzel hanımıñ
da güzel de isfihan şehrinde bir ğarı var ğayet güzel ğocası
haca ğederken öldü Kendi bekar ğaldı dünyada misli yoñdur
güzelliķde adı da nigar efendime söylüyüm ordan gerisin geri
döndü efendi ben ğeder baħarım ěr dediñ gibiye seni haca
götürürüm yösam kelleñi keserim hayhay dedi geri döndü geldi
efendim hanımını biraħdı el Allah ver isfihan efendi bir ğun mü
ğeTdi bir ay mı ğeTdi ne zaman ğeTdi bilemiyoruħ bir ğun
isfihana çıħdı...”(Doğan, 2001, s.120-121).*

Bu farklı giriş ve devamındaki üslup, elimizdeki metnin Köroğlu destan geleneğinden uzaklaşıp masal türüne yaklaşmış olmasından kaynaklanmaktadır. Metinde görüldüğü üzere masal motiflerine rastlanabilmektedir ve bununla birlikte masala yaklaşan üslup, özellikle giriş formelinde gayet açıktır.

*“ěy ālar zaman zaman içinde ğalbur zaman içinde deve
tellal iken ĥoruz berber iken hamamcıñıñ tası yoñ Kūlhancıñıñ
baltası yoñ hamamda bir ğarı ğórdüm peşdambalıñıñ ortası yoñ
sordum dedim adıñ nedir dedi emine eğildim baħdım evine bir
yanı sazlıħ samannıħ bir yanı tozluħ dumannıħ bir yanında
demirciler demir dóer denginen bir yanında boyacılar boya
boyar yetmişiki renginen bir yanında urus alaman çin capon
harb eder topunan tūfenginen bir yanında hāleden hāliye düşer
ya derdime derman ya ğatlime ferman ya ben efendime
söylüyüm müñzür yoñ bulacām yósa bu yolda ölecām başını
aldı geze geze ğeTdi bi diyāra efendi bir çeşme ırasladı orda
oturdu namazını ğıldı efendi abdes aldı namaz ğıldı allahına
şuķreTdi” (Doğan, 2001, s.120-121).*

Elimizdeki varyanttan alınan bu giriş formelinin bir benzerine incelediğimiz diğer varyantlarda rastlanamamıştır. Örneğin, Behçet Mahir’den derlenen “Köroğlu Destanı” adlı eserdeki benzer kollarda bu türden bir giriş formeli bulunmaz. Behçet Mahir’den sonra en yakın benzer metnin bulunduğu eser Ümit Kaftancıoğlu’nun “Köroğlu Kol Destanları” adlı eseridir ve bu eserde de yine böyle bir giriş formeli bulunmamaktadır. Bu giriş formeli elimizdeki kolun, diğer varyantlara nazaran masala daha fazla yaklaşmış olan kol olduğunu göstermektedir. Hikâyemizin destan geleneğinden uzaklaşmasının birçok nedeni olabilir. Burada anlatıcı âşığın tutumu, sözlü geleneğin mevcut yapısı ve belki de âşığın hikâyenin bütünlüğünü unutmuş olabilme ihtimali rol oynamış olabilir. Bu gibi nedenlerden dolayı, hikâyenin geri kalan kısımları ele alınırken bu husus göz

ardı edilmemelidir.

Hikâyede yapısal olarak manzum ve mensur kısımlar karışıktır. Hikâyede manzum bölümler olmakla birlikte metne göre oranı ve hâkimiyeti zayıftır. Daha çok mensur bölümler hikâyede öne çıkmış durumdadır.

Çalışmamızda ele aldığımız “*Köroğlu-Han Nigâr, Hasan Bey-Telli Hanım*” kolu ile ilgili doğrudan ya da dolaylı olarak yapılmış başka çalışmalar da bizim için ayrıca önemlidir. Köroğlu destanının Anadolu sahası kolları üzerine yapılmış birçok çalışmada, elimizdeki Köroğlu kolunun benzer metinlerine kolaylıkla rastlanabilmektedir. Bu araştırmacılardan birisi de Doğan Kaya’dır. Doğan Kaya, Anadolu sahasından 45 Köroğlu koluna yer verdiği “*Türk Kültürü Dairesinde Köroğlu*” adlı çalışmasında, ayrıca metinlerine sahip olduğunu belirttiği toplam 159 koldan oluşan bir de listeye yer vermiştir. Doğan Kaya’nın bu tasnifinde 26. sırada “*Dağıstanlı Hasan Bey*”, 65. sırada “*Köroğlu ile Han Nigâr*”, 66. sırada “*Köroğlu ile Hasan Bey*”, 90. sırada “*Köroğlu-Han Nigâr-Hasan Bey*”, 93. sırada “*Köroğlu’nun Akşehir Seferi*”, 119. sırada “*Köroğlu’nun Oğlu Hasan Bey*” kolları mevcuttur ve elimizdeki Köroğlu hikâyesi ile varyantlaştığı görülmektedir (Kaya, 2016, s.92-94). P. Naili Boratav’ın 1931 senesinde yayımladığı “*Köroğlu Destanı*” adlı eserinde de elimizdeki kola dair varyantlaşmalar görülebilmektedir (Boratav, 2009, s.41). Yine Boratav’ın 1946 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi’nde “*Doğu Anadolu’da Folklor Derlemeleri*” adıyla yayımladığı çalışmasında vermiş olduğu 14 koldan oluşan listede elimizdeki kola benzer olarak 7. sırada “*Telli Nigar Kolu*”, 10. sırada da “*Hasan Bey-Dağıstan Kolu*” bulunmaktadır (Boratav, 1946, s.90). Köroğlu destanında bir kolun ele alınması esnasında diğer varyantları ile olan ilişkilerinin tespiti, sözlü geleneğin doğası gereği oldukça güç bir uğraştır. Bu güçlük, aynı kol destanının diğer kol destanları ile iç içe geçmiş farklı varyantlarıyla karşılaşılınca daha da net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Elimizdeki varyant bu türden bir varyanttır ve benzer olan pek çok başka varyanta da sahiptir. Örneğin Hüseyin Bayaz’ın derlediği Antep varyantında bu kol karşımıza “*Düğün Emri*” kolu adıyla yani oldukça farklı olarak çıkmaktadır. Yine Ali Berat Alptekin’in “*Hikâye Araştırmaları I*” adlı eserindeki “*Kirmanşah Hikâyesi*” ile kısmen de olsa konu ve motifler olarak varyantlaştığı görülmektedir (Alptekin, 1999, s.131-170). Behçet Mahir’den derlenen “*Köroğlu Destanı*” adlı eserde “*Akşehir Tellî Nigâr Cengi*” şeklinde yine daha farklı bir anlatım ve daha destanî bir üslupla da karşımıza çıkabilmektedir (Kaplan vd. 1973, s.131-164). Bu gibi örneklerin çoğaltılması mümkündür.

Elimizdeki “*Köroğlu-Han Nigâr, Hasan Bey-Telli Hanım*” koluna en fazla benzer olarak karşımıza çıkan Köroğlu kolu ise Ümit Kaftancıoğlu’nun 1979’da yayınladığı “*Köroğlu Kol Destanları*” adlı eserindeki “*Köroğlu’nun Oğlu Hasan Bey Kolu*”dur (Kaftancıoğlu, 1979, s.200-240). Mensur bölümlerdeki benzerlikler manzum kısımlarda da devam etmektedir. Buradaki metin incelendiğinde elimizdeki varyantın daha küçük bir metne sahip olduğu anlaşılmaktadır. Orhan Ural’ın “*Üç Destan*” adlı eserinde ise 33-64. sayfalar arasındaki “*Köroğlu Destanı*” bölümü elimizdeki metin ile benzerlikler göstermektedir. Ancak yüksek benzerliğe sahip değildir. Kaftancıoğlu’ndan sonra yüksek benzerliğe sahip bir diğer eş metin Erzurumlu meddah Behçet Mahir’den derlenerek 1973’te basılan “*Köroğlu Destanı*” adlı eserde karşımıza çıkmaktadır (Kaplan vd. 1973, s.105-163). Bu eserdeki “*Köroğlu-Han Nigar, Hasan Bey-Telli Hanım*” ile “*Akşehir Telli Nigar Cengi*” kolları elimizdeki metin ile varyantlaşan kollarıdır.

Hikâyenin Epizotları

1. “*ēy ālar zaman zaman içinde galbur zaman içinde...*” Diye başlayan bir giriş formeli ve ardından derdi nedeniyle diyar diyar gezen Köroğlu’nun çeşme başındaki duası sonrası bir Derviş Baba’ya rastlaması. Derdini Derviş Baba’ya açması.
2. Köroğlu’nun Derviş Baba ile görüşmesinden sonra Çamlıbel’e dönüşü ve Kuru Çayırı’nda bir kadın ile görüşmesi.
3. Köroğlu’nun Han Nigar’ı aramak için İsfahan şehrine doğru yollara düşmesi.
4. Köroğlu’nun Han Nigar ile evlenmesi ve bir gece kalıp Çamlıbel’e dönmesi.
5. Hasan Bey ve Kamertay’ın doğumu. Hasan Bey’in çocukluğu.
6. Hasan Bey’in babası Köroğlu’nu aramak için Çamlıbel’e doğru yollara düşmesi.
7. Hasan Bey’in yolda bir kervana rastlaması ve Tokat’a doğru bu kervanla birlikte yol alması.
8. Kervanın Kuru Çayırı’na gelmesi ve Hasan Bey’in atları çayıra salması.
9. Hasan Bey’in çayırda Demircioğlu ile karşılaşması ve onu dövüşte yenip geri göndermesi.
10. Hasan Bey ile Köroğlu’nun Kuru Çayırı’ndaki karşılaşması, dövüşmeleri, Hasan Bey’in galibiyeti ve Köroğlu’nun oğlunu tanıması.
11. Köroğlu’nun oğlu Hasan Bey’i de alıp Çamlıbel’e dönmesi, kırk günlük eğlenceler ve ardından Köroğlu’nun Çamlıbel’den ayrılırken Hasan Bey’i Ayvaz’a emanet etmesi.
12. Köroğlu’nun Hasan Bey ile ilgili Ayvaz’a nasihatı.

- 13.Hasan Bey'in Çamlıbel'de kırk gün boyunca her gün bir odada misafir edilmesi, kırkıncı odaya zorla girmesi ve Telli Hanım'ın resmini görüp âşık olması.
- 14.Hasan Bey'in Telli Hanım'ı bulmak için Akşehir'e doğru yollara düşmesi.
- 15.Hasan Bey'in Akşehir'e varması ve Abdurrahman Baytar'ın evinde misafir olması.
- 16.Tellal'ın Akşehir ahalisini has bahçede Telli Hanım'ın sefasına davet etmesi.
- 17.Hasan Bey'in bir dükkana girip karnını doyurduktan sonra aşçı ile Telli Hanım'ın sefasına katılması.
- 18.Hasan Bey'in hasbahçeye girmek için bekçilerle görüşmesi.
- 19.Telli Hanım'ın yardımcı kızlarından Topal Nergis'in hasbahçede havuz başında Hasan Bey'i uyurken görmesi.
- 20.Telli Hanım'ın kızlarla havuz başına gelmesi ve Hasan Bey ile sazlı sözlü atışması.
- 21.Hasan Bey'in Telli Hanım'ın elbiselerinden birini giymesi, Telli Hanım ile Hasan Bey'in sabaha kadar zevk-i âlem etmeleri.
- 22.Telli Hanım'ın Hasan Bey ile gelebilmesi için ona bir şart koşması.
- 23.Hasan Bey'in koşulan şart üzerine tekrar yollara düşmesi.
- 24.Hasan Bey'in derviş kılığına girip Kara Doru'yu getirmek için Isfahan'a gelmesi ve Kolağası ile karşılaşması.
- 25.Kolağası'nın Kara Doru'yu Hasan Bey'e vermesi ve Hasan Bey'in Akşehir'e dönmesi.
- 26.Hasan Bey'in Akşehir'de bir kocakarı aracılığı ile Telli Hanım'a haber salması.
- 27.Hasan Bey ile Telli Hanım'ın kaçmaları ve Çamlıbel'e dönmeleri.

Hikâyenin Kahramanları

Köroğlu: Hikâyede Köroğlu, Çamlıbel'in Koç Köroğlu'su şeklinde anlatılır. Han Nigar oğlu Hasan Bey'e: *“Türkiye’de Çamlıbel’de Koç Köroğlu senin babandır. Dünyaya rest çeken bir adamdır senin baban”* diyerek onun piç olmadığını anlatmaktadır. Köroğlu kendisinden korkulan bir yiğittir. Kervancılar onun Kuru Çayırı'ndan geçişi sırasında atlarını olatmaya dahi salamamaktadırlar.

Derviş Baba: Köroğlu hikâyede Derviş Baba ile *“Köroğlu, aldı başını geze geze gitdi bir diyara. Bir çeşmeye rastladı. Orada oturdu. Abdest aldı. Namazını kıldı. Allah'ına şükretti. Yâ Rabbi bana bir zürriyet ver dedi. Köroğlu bu davada iken bir derviş baba çıktı Selamünaleyküm Köroğlu dedi”* şeklinde karşılaşmaktadır. Köroğlu derdini Derviş Baba'ya: *“Benim bir zürriyetim yoktur. Ben bir zürriyet arıyorum. Dua ediyorum Allah'a bana*

bir evlat versin” diye anlatmış ve ardından Derviş Baba’dan: “Aha şu elmayı al. Bu elmayı kes, yarısını hanımın yesin yarısını da sen ye. Kabuklarını da kısırağa ver ondan bir tay olur. Adını Kamertay koy. Bunlar da bir evlat olur adını Hasan Bey koy” şeklinde bir cevap almıştır. Daha sonra Derviş Baba gözden kaybolur.

Han Nigar: Hikâyede Köroğlu bir koca kadın sayesinde Han Nigar adında güzel bir kadının varlığından haberdar olur. Hikâyede bu hadise: *“Vallaha sen güzelsin, hanımın da güzel de İsfahan şehrinde bir kadın var ki gayet güzel. Kocasını hacca giderken öldü. Kendisi bekâr kaldı. Dünyada misli yoktur güzellikte. Adı da Nigar’dır”* şeklindeki geçmektedir. Bu bilgiyi alan Köroğlu, Han Nigar’ı bulmak için İsfahan’a doğru yollara düşer. Han Nigar güzel ve çok varlıklı bir kadındır ve Köroğlu ile evlenmeyi de kabul eder. Ancak onunla Çamlıbel’e gelmeyi reddeder. Bunun üzerine hikâyede Köroğlu: *“Ben gidiyorum eğer benim bir zürriyetim olursa adını Hasan Bey koy. Bu kısraktan da bir tay olursa onun adını da Kamertay koy. Şu pazubandımı da Hasan Bey’in koluna tak. Hadi Allahaismarladık”* der ve yola düşer. Han Nigar oğlu Hasan Bey’i yalnız yetiştirir ancak bir gün onun babasının Köroğlu olduğunu ona söylemeye mecbur kalır.

Hasan Bey: Hasan Bey yiğit ancak çabuk öfkelenen bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin bir gün mektepte bir arkadaşıyla kavga edince bu arkadaşının annesi onun için piç diye seslenir. Hasan Bey bu lafı duyunca doğrudan annesine hesap sormaya gider ve gerçeği öğrenmesinin üzerine hikâyedeki serüveni başlamış olur. Hasan Bey’in Kırat’tan olma Kamertay adında bir de tayı vardır. Yiğit ve bileği bükülmez bir delikanlıdır. Güzellikini ise hikâyede en güzel Topal Nergis ifade etmektedir: *“Topal Nergis dedi ki: Hanımefendi beni istersen kes istersen öldür. Havuzun başına gittim. Bir babayığit yatıyor. Vallah görsen dersin ki gökten melek inmiş... Öyle bir delikanlı ki aya doğma ben doğayım der gibi güneşten olma Hızır getirmiş gibi o kadar güzel idi.”* Yiğitlikte ise Demircioğlu’na: *“Ne ki ne olacak Köroğlu. Ben bunca dövüşürdüm, bunca şuraya gittim Osmanlı’nın ordusuyla güruştim. Gene bana kimse böyle bir şey edemedi. Şaşakaldım. Gittim baktım on bir on iki yaşında bir çocuk. Bir tekme vurdum. Hemen sıçradı kollarımı tuttu, bağladı, kucakladı beni ata attı. Hadi lan seni kim gönderdiyse o gelsin benimlen konuşsun dedi. Ata vurdu buruya geldim ey Köroğlu”* dedirtecek kadar yiğit bir delikanlıdır. Hâlbuki Demircioğlu hikâyede: *“İki yüz bin kişiye karşı koyan pehlivan Demircioğlu”* şeklinde anlatılmaktadır.

Kervancıbaşı: Diğer Köroğlu kollarında olduğu gibi bu kolda da Kervancıbaşı’na rastlanılmaktadır. Yalnız bu hikâyede Kervancıbaşı sadece Tokat’a giderken Hasan Bey’in de katıldığı bir kervanın sahibi rolündedir.

Bir de Kuru Çayırı'na gelince burasının Köroğlu'nun çayırı olduğunu, atların salınmaması gerektiğini söylemesi üzerine Hasan Bey tarafından tartaklanması hadisesi gerçekleşir.

Demircioğlu: Köroğlu'nun sadık adamlarından biridir. Yiğitliği dillere destandır. O *“İki yüz bin kişiye karşı koyan pehlivan Demircioğlu”*dur. Ancak bu yiğitliğine rağmen daha henüz 13, 14 yaşlarında olan Hasan Bey'e karşı yenilir. Hasan Bey onun ellerini ayaklarını bağlayıp atıyla Köroğlu'na gönderir ve senin ağababan gelsin der. Köroğlu da Demircioğlu'nu atının üzerinde bu halde görünce hayli şaşırır ve bu gelen yiğit delikanlının kim olduğunu merak eder.

Ayvaz: Ayvaz karakteri hikâyede karşımıza Çamlıbel'de çıkmaktadır. *“Ayvaz Kırat'ı çekti. Bunlar bindiler atlarına. Köroğlu geldi Hasan Bey'in olduğu yere. Ayvaz ve keleşleri de dâhil herkes seyretmeye toplandı, kalabalık oldu”* şeklinde geçtiği üzere daha çok yardımcı ve sönük bir konumdadır. Hatta Köroğlu onu sefere götürmeyecek kadar ikinci planda tutar. Şöyle ki: *“Köroğlu Ayvazı ve keleşlerini kuşattı, giyindirdi, hazır etti ama Köroğlu, Ayvaz'ı Çamlıbel'de bıraktı.”* Yine: *“Tam bu esnada dışarıdan Köroğlu'nun narası işitildi. Ardından Kırat'ın kişneme sesi geldi. Ayvaz hemen çıktı dışarı Kırat'ın başını tuttu”* ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Ayvaz bu varyantta yiğitliği ile karşımıza çıkmamaktadır. Köroğlu'nun güvendiği sadık bir keleşidir.

Abdurrahman Baytar: Hasan Bey hikâyede Abdurrahman Baytar ile şu şekilde karşılaşmaktadır: *“Hasan Bey oradan ayrılıp sürdü atını şurası senin burası benim, bir gün, beş gün, on gün derken Akşehir'e kavuştu. Burada Akşehir'in zenginlerinden Abdurrahman Baytar adında Hasan Bey'in babası Köroğlu'nun bir kan kardeşliği de vardı. Hasan Bey, Abdurrahman Baytar'ın çok evleri varmış, evlerini soruşturmaya başladı.”* Hasan Bey daha sonra Abdurrahman Baytar'ı bulur ve babası Köroğlu'nun verdiği nameyi ona uzatır. Abdurrahman Baytar, Akşehir'in zenginlerinden ve aynı zamanda Köroğlu'nun bir kan kardeşidir.

Telli Hanım: Köroğlu'nun oğlu Hasan Bey'in âşık olup ardından Akşehir'e doğru yollara düştüğü güzelin adı Telli Hanım'dır. Hasan Bey onun güzelliğine bir resimden görüp hayran olmuştur. Bu hadise hikâyede: *“Ayvaz Köroğlu'nun dediği gibi her gün bir farklı odayı Hasan Bey'e açıyordu. Ayvaz otuz dokuz odayı otuz dokuz günde birer birer Hasan Bey'e açtı kaldı bir oda. Kırkinci gün kırkinci odaya sıra geldi ama Ayvaz burayı açmayayım dedi Hasan Bey'e. Burası köhne kötü bir oda dedi. Hasan Bey bu odayı merak etti ama ne ettiyse Ayvaz'a bu odayı açtıramadı. En sonunda Hasan Bey vurdu kapıyı kırdı girdi içeri. Baktı ki hakikaten Ayvaz'ın dediği gibi oda köhne bir odaymış. Baktı ki şurada bir dolap. Dolabı açtı ki bir*

çekmece. Çekmeceyi açtı ki bir resim var. Resmi gördüğü gibi oraya düştü bayıldı” şeklinde geçmektedir. Köroğlu, Telli Hanım’ın güzelliğini bildiği için Ayvaz’ı kırkinci odayı açmaması hususunda tembihlemiştir. Ancak görüldüğü üzere Hasan Bey’e laf dinletmek mümkün olmamıştır. Telli Hanım anlaşıldığı üzere Akşehir’in önde gelenlerinin birisinin kızıdır. Hasbahçesi, hizmetçileri, yardımcı kırk kızı, bahçesinde havuzu ve kapısında bekçileri olan bir malikânede kalmaktadır. Akşehir ahalisi bu malikânenin hasbahçesinde Telli Hanım tarafından zaman zaman düzenlenen eğlencelere davet edilir. Bu husus hikâyede: “*Oyunbazlar, hokkabazlar, cambazlar, cırtbazlar, oyuncular, hüneri olan herkes o bahçede hünerini gösterecek kim var ise buyursun gelsin. Herkes dükkânını kilitleyecek. Eğer kilitlemezse yirmişer lira cezayı nakdi olarak ödeyecek*” şeklinde geçmektedir. Dükkânını kilitlemeyenlerin nakit cezasına çarptırılıyor olması ise Telli Hanım’ın ya da babasının yönetici konumunda olduğuna işaret eder. Telli Hanım ile Hasan Bey arasındaki geçen sazlı sözlü atışmalar, hikâyenin önemini arttıran bir bölüm olarak öne çıkmaktadır. Telli Hanım bu atışmalarda Hasan Bey’e: “*Çamlıbel’den boş gelmişen / Hayıf canına giymişan / Oğlan sen deli olmuşan / Var get oğlan bu bağlardan*” şeklindeki mısralarla hitap etmesine rağmen Hasan Bey kararından vazgeçmeyecektir. Hikâyenin sonlarına doğru ise Telli Hanım, Hasan Bey’e bir şart koşturmaktadır. O şart da Kamertay’ın kardeşi olan Kara Doru’nun getirilmesi şartıdır. Bu şartı yerine getiremezse Hasan Bey kendisini öldürecektir. Ancak Hasan Bey, Kara Doru’yu Akşehir’e getirip Telli Hanımla kaçmayı başaracaktır.

Topal Nergis: Topal Nergis adı üzerinde topaldır ve Telli Hanım’ın yardımcı kırk kızından da birisidir. Telli Hanım hikâyede “*Nergis acele testi al git havuzdan bana bir soğuk su getir içeyim*” demesi üzerine “*Topal Nergis’in bir buçuk ayağı var idi. Bir buçuk ayağıylan kırk ayak merdivenden sekerek, bükerek has bahçeye gitti. Gitti ki havuzun başında bir delikanlı yatıyor. Öyle bir delikanlı ki aya doğma ben doğayım der gibi güneşten olma Hızır getirmiş gibi o kadar güzel idi*” ve Nergis bu delikanlının güzelliğine kendini kaptırdığı için testiye su doldurduğunu zannettiği halde testiye Telli Hanım’a boş getirdi. Telli Hanım’ın onu azarlaması üzerine Telli Hanım’a havuz başında gördüğü Hasan Bey’den ve onun ne kadar güzel bir delikanlı olduğundan bahseder. Telli Hanım’ın Hasan Bey’i ilk tanıtışı görüldüğü üzere Topal Nergis sayesinde.

Kolağası: Kolağası Hasan Bey’e Kara Doru’yu veren ağadır. Hasan Bey’i derviş kılığında görür ve onun perişan haline hayli üzülür. Kendisi İsfahan’ın zenginlerindendir. Hikâyede: “*Hasan Bey ekmeğini yedi ondan sonra derviş kılığına girdi, yola çıktı. Bir günde mi geldi kırk günde mi geldi,*

günlerden bir gün İsfahan şehrine geldi. Şehre gelirken Kolağası'nın evi de şehrin dışında idi. Köşk saray yapmış ki..." şeklinde onun ne kadar zengin olduğuna değinilir. Kolağası bu perişan dervişe ne arzusu olduğunu sorduğunda derviş kılığındaki Hasan Bey Kara Doru'yu ondan ister yoksa intihar zorunda kalacağını söyler. Kolağası onun haline acıdığı için Kara Doru'yu kendisine verir ve hatta o gece de malikânesinde misafir eder.

Kocakarı: Hasan Bey hikâyede Telli Hanım'ın şartı olan Kara Doru'yu İsfahan şehrinde Akşehir'e getirdikten sonra Telli Hanım'a haber salmak için bir yol bulmaya çalışırken hükümet meydanında bir Kocakarı'ya rastladı. *"Hemen Kocakarı'nın kolundan tuttu. Dedi ki: Aha sana bir goşam lira. Git bir kat elbise al gel buraya."* Kocakarı, Hasan Bey'in teklifini hemen kabul etti ve dediği gibi yaptı. Telli Hanım'ın konağının önüne geldi: *"Telli Hanım ben Hasan Bey'in ailesindenim. Bu gece seni rüyamda gördüm Telli Hanım"* diyerek kendisini içeri aldırır ve Hasan Bey'den aldığı haberi Telli Hanım'a iletir. Görüldüğü üzere diğer pek çok Köroğlu kolunda olduğu gibi bu varyantta da Kocakarı rolü, aracılık vazifesinde karşımıza çıkmaktadır. Paraya çok fazla tamah eden bir karaktere sahip olan bu Kocakarı, her kimin işini yaparsa ondan avuç avuç altınlar almasıyla ve sonunda da hikâyede zengin oldu diye anlatılmasıyla meşhurdur. Şöyle ki: *"Kocakarı gerisin geri oradan geldi Hasan Bey'e haber verdi. Bir goşam lira da Telli Hanım verdi. Bir goşam daha altın aldı. Kocakarı zengin oldu."*

Diğer Kahramanlar: Diğer Köroğlu anlatmalarına kıyasla bu kol destanında Köroğlu'nun atı Kırat, sahip olduğu üstün özellikleri ile metne yansıtılmamıştır. Olaylara yön veren, Köroğlu'ya yoldaşlık eden bir at olan Kırat, burada sadece bir binek hayvanı olarak görülmüş ve gösterilmiştir. Kırat ile birlikte adı geçen diğer atlar ise onun yavruları olan Kamertay ve Kara Doru'dur. Bu tayların da en az Kırat gibi yaman birer at oldukları düşünülse de buna dair yeterince malumata rastlanılmamıştır. Hikâyede karşımıza başka tipler de çıkmaktadır ancak bu tipler silik ve pek de rolleri olmayan kahramanlardır. Örneğin Hasan Bey'in Akşehir'de dükkânında yemeğini yediği Aşçı bunlardan birisidir. Yine Odacıbaşı da Hasan Bey'in atlarını teslim ettiği kişi olarak hikâyede gözüktür ve geçer. Telli Hanım'ın hizmetçileri, kapısındaki bekleyen bekçileri, Kolağası'nın arabacısı da bu türden pek rolleri bulunmayan kahramanlardır.

Hikâyenin Manzum Kısımları ve Varyantlaşma Örnekleri

Köroğlu yıllar sonra karşılaşır daha sonra Çamlıbel'de misafir ettiği oğlu Hasan Bey'in girmemesi üzerine Ayvaz'a tembihlediği kırkinci odaya Hasan Bey zorla da olsa girmiş ve bu odada resmini gördüğü Telli Hanım'a âşık olmuştur. Bu ruh halini de babasına aşağıdaki türkü ile ifade etmiş ve ardından babasıyla atışmaya girmiştir.

Sivas Varyantı

“Aldı Hasan Bey

Ah ula baba bura bizim hanımız

Sere serpe şen obalar ganımız

Her ahşam ki bahdım şu pencereye

Babacan o zaman gan ağlar her yanımız

Aldı Köroğlu

Bak anandan ayrıldım geldim buraya

Her ahşam ki bahdım şu pencereye

O zaman gan ağlar var ki her yanımız

Getme oğlum ben de geleyim

Ayvazı gönderim anan getirsin

Seni alsın ayvanında otursun

Senin bu gınlünden gamı galdırsın

Goymazlar gidersin sen akşehere

Getme oğlum Hasan ben de geleyim

O daşın başına gonah olayım

Çare bulunmazsa hazne vereyim

Goymazlar gidesin sen akşehere

Aldı Hasan Bey

Baba izin ver de artuh gideyim

O yarın yoluna gurban olayım

Her ne gelir ise garşı durayım

Vallah baba vallah ben de durmazam” (Doğan, 2001, s.125-127).

Köroğlu bu atışmadan da anlaşıldığı üzere ısrar etmesine rağmen henüz kavuştuğu oğlunu gurbete gitmekten vazgeçiremez. Köroğlu’nun buradaki ısrarı diğer varyantlarda mensur bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Hasan Bey, resminden görüp âşık olduğu Telli Hanım’ı bulmak için Akşehir yollarına düşmeye kararlıdır. Nihayetinde Akşehir’e vasıl olan Hasan Bey burada Telli Hanım’ın konağının nerede olduğunu öğrenir ve bir yolunu bulup bu konağın bahçesine girmeye muvaffak olur. Bir süre ve bazı hadiselerden sonra karşısından gelen güzel kızın Telli Hanım olduğu düşüncesi ile aşağıdaki şu türküyü dillendirir:

Sivas Varyantı

“Aldı Hasan Bey

Ah aşağıdan gelen sunalar

Gele güllere gonalar

Yüzünde zülfün daneler

Telli diyeller sen misin

Başına örtmüştür al alı
 Arneplerin elmalı
 O yerin şahin maralı
 Telli diyeller sen misin
 Başına örtmüştür ala
 Hasan sene kurban ola
 Beni sensüz salma yola
 Baktım düştüm Telli Hanım” (Doğan, 2001, s. 128-129).

Telli Hanım karşısındaki genç delikanlıdan oldukça etkilenmiştir etkilenmesine ancak bu delikanlının cesaretine de şaşırmaktadır. Çünkü bu bahçeye girmek ölmek demektir. Delikanlının bu cesaretine ve sevdasının geçici olduğuna inanan Telli Hanım, onu kararından vazgeçirmeye çalışır. Derken aşağıdaki atışma ortaya çıkar. Bu atışmanın başka varyantları da mevcuttur. Bunlar Maraş, Antep ve Erzurum varyantlarıdır. Bu varyantlar da dikkatle incelenecek olursa, hikâyenin gelişiminde de farklılıklar bulunduğu görülecektir. Mesela ilk dikkatleri çekmesi bakımından kahraman isimleri daha değişiktir. Elimizdeki Sivas varyantında adı Han Nigâr olan ve Köroğlu’nun uğruna Isfahan’a gittiği bu dilber, Antep varyantında karşımıza Dağıstan güzeli Hösne Bala Hatun adıyla çıkmaktadır. Kaftancıoğlu’nun “*Köroğlu Kol Destanları*” adlı eserinde Gül Nigâr’dır. Yine Sivas varyantında Hasan Bey’in gönlünü kaptırdığı Telli Hanım da Antep varyantında Gülüzar Hatun gibi farklı bir isimle karşımıza çıkmaktadır. Gülüzar Hatun, Maraş rivayetinde ise “Kara Vezir’in kızı Benli Hanım olacaktır”(Özturan, 2009, s.384). Bu varyantlaşmanın örneğini aşağıda şu şekilde görmek mümkündür:

Sivas Varyantı

“Aldı Telli Hanım
 Çamlıbel’den boş gelmişen
 Hayıf canına gıymışan
 Oğlan sen deli olmuşan
 Var get oğlan bu bağlardan

Aldı Hasan Bey
 Çamlıbel’den boş gelmişem
 Hayıf canıma gıymışam
 Vallah ben deli olmuşam
 Baktım düştüm Telli Hanım

Aldı Telli Hanım
 Anlar mısın bu sazlardan

Maraş Varyantı

“Aldı Ayvaz
 Çocuk bu yere gelmişsi
 İnce fikre dalmışsın
 N’olduğun bilmemişsin
 Gönder altındaki al atı

Aldı Hasan
 Ben kim bu yere gelmişem
 İnce fikre dalmışam
 N’olduğun bilmemişem
 Vermem sana alidişi

Aldı Ayvaz
 Çocuk bu sözümü dinle

Dinler misin bu sözlerden
Beğen al get bu gızlardan
Var get oğlan bu bağlardan

Aldı Hasan Bey
Ala başına örtmüştür tacı
Gafdan gafa hukmedici
Derdime dertler ilacı
Telli diyeller sen misin”
(Doğan, 2001, s.127-128).

Erzurum Varyantı

“Aldı Köroğlu
Salınır gelir geçersin
Dolu badeler içersin
Özüne kefen biçersin
Çocuk gönder Kamer Tay’ı

Aldı Hasan Bey
Saallanır gelip geçerim
Dolu badeler içirim
Özüme kefen biçirim
Kolay vermem Kamer Tay’ı

Aldı Köroğlu
Uzak bir yoldan gelmişsin
İnce hayale dalmışsın
Ne olduğun bilmemişsin
Çocuk gönder Kamer Tay’ı

Aldı Hasan Bey
Uzak yoldan ben gelmişim
İnce hayale dalmışım
Ne olduğun iyi bilmişim
Kolay vermem Kamer Tay’ı

Aldı Köroğlu
Biçare canım dağıldı
Bütün dideler çağlandı
Kellen terkine bağlandı
Çocuk gönder Kamer Tay’ı

Sana diyeceğim dinle
Yolun bacun aluram
Gönder altındaki alidişi

Aldı Hasan Bey
Uğradı yolum bu yana
Aşk ile döndüm pür yana
Döğüşürem yana yana
Vermem sana alidişi”
(Özturan, 2009, s.282-283).

Antep Varyantı

Aldı Köroğlu
Çocuk nereye göçersin
Dolu badeler içersin
Selam vermeden geçersin
Öldürürüm çocuk seni

Aldı Dağıstanlı Hasan
Yırac yollarda gelmişim
Derin gaflete dalmışım
Uyumuşum haf geçmişim
Kerem eyle gel efendim

Aldı Köroğlu
Önceden ters duttun işi
Sen bir kişi biz kırk kişi
Yolla gelsin kırk iydişi
Öldürürüm çocuk seni

Aldı Dağıstanlı Hasan
Siz kırk kişi ben bir tene
Dövüşürüm döne döne
Atımı vermem kimseye
İşte meydan gel efendim

Aldı Köroğlu
Sana bir topuz içiririm
Can ile serden geçiririm
Seni kaltağa sıçırırım
Öldürürüm çocuk seni

Aldı Hasan Bey
Elimde bulunmaz ferman
Gayet hem değilim üryan
Üfrükle dönmez değirman
Ölür vermem Kamer Tay'ı"
(Doğan, 2001, s.129-130).

Aldı Dağıstanlı Hasan
Yiğit kişisin muhakkak
Meydana gel bana da bak
Belli olur kim sıçacak
İşte meydan gel efendim"
(Bayaz, 2015, s.326-328).

Görüldüğü üzere bir destan kolu, yukarıdaki gibi farklı farklı kahraman isimleriyle ve farklı şekillerde varyantlaşabilmektedir. Bu varyantlara ilaveten Sivas varyantındaki Hasan Bey ile Telli Hanım arasındaki geçen atışmaya, Antep ve Erzurum varyantlarında da rastlandığını belirtmek gerekir. Antep varyantında Hasan Bey için Dağıstanlı Hasan isminin kullanıldığı görülmektedir. Yine Telli Hanım yerine de Gülüzar Hatun ismi geçmektedir. Bu varyantlar şu şekildedir:

Sivas Varyantı

"Aldı Telli Hanım
Çamlıbel'den boş gelmişen
Hayıf canına gıymışan

Oğlan sen deli olmuşan
Var get oğlan bu bağlardan
Çocuk var çık bu bağlardan

Aldı Hasan Bey
Çamlıbel'den boş gelmişem
Hayıf canıma gıymışam
Vallah ben deli olmuşam
Baktım düştüm Telli Hanım
Ölür kalkmam bu bağlardan

Aldı Telli Hanım
Anlar mısın bu sazlardan
Dinler misin bu sözlerden
Beğen al get bu gızlardan
Var get oğlan bu bağlardan

Aldı Hasan Bey
Ala başına örtmüştür tacı
Gafdan gafa hukmedici

Antep Varyantı

"Aldı Dağıstanlı Hasan
Çamlıbelden ettim göçüm
Affet güzel benim suçum

Hatın senin başın için
Sana geldim vezir kızı

Aldı Gülüzar
Oğlan sen olma havayı
Dutun kızlar şu oğlanı
Burası vezir sarayı
Dutun kızlar şu oğlanı

Aldı Dağıstanlı Hasan
Kul kurban olayım sana
Aman hatın kıyma bana
Kim olduğum deyem sana
Sana geldim vezir kızı

Aldı Gülüzar
Gül dibinde ne yatarsın
Gendini nara yakarsın

Derdime dertler ilacı
Telli diyeller sen misin

Gedip zindanda yatarsın
Dutun kızlar şu oğlan

Aldı Telli Hanım
Günüzdür yanına gelemem
Âleme rüsva olamam
Akşam olsun gotürürem
Sarayımda yatırırım
Buluşalım saraylarda

Aldı Dağıstanlı Hasan
Uzak yollardan gelmişim
Başım sevdaya salmışım
Şükür murada ermişim
Sana geldim vezir kızı

Hanım oturmuş tahtına
..... soydurmuş rahtına
Düşdüm ben senin bahtına
Baktım düşdüm Telli Hanım”
(Doğan, 2001, s.129-130).

Aldı Gülüzar
Benim babam Kara Vezir
Seni zindanda çürütür
Öldürür seni çürütür
Dutun kızlar şu oğlanı”
(Bayaz, 2015, s.340-341).

Hikâyedeki Kalıp Sözler (Formeller)

Formel ifadeler ile ilgili ilk çalışmaların Batı’da başlatıldığı görülmektedir. “Milman Parry tarafından başlatılan, Albert Lord tarafından geliştirilen çalışma ‘Formül Nazariyesi’ olarak bilinmektedir. Lord’a göre kelime gruplarının tekrarına formül denilmektedir. G. I. Maltsev destanî metnin anane, formül ve metinden ibaret olduğunu belirtirken, I. M. Astafeva bir nakletmenin cümle yapısı, sonraki nakletmelerde de tekrar edilir demektedir. Hikâyelerde kullanılan kalıp sözler formel ifadeler olarak tabir edilmektedir” (Bars, 2011, s.8). Saim Sakaoğlu’nun da benzer olarak ifade ettiği üzere: “Masalın bünyesinde muayyen vazifelere ve muayyen bir şekle sahip olan kalıplaşmış ifadeler formel denilmektedir” (Sakaoğlu, 2002, s.250). Boratav ise daha çok masal tekerlemelerinden bahisle formel terimi yerine “kalıp ifadeler” tabirini kullanmaktadır. Boratav’a göre “Masal tekerlemesi, masalın başında, ortasında uygun yerlerde ve sonunda söylenen, yerine göre uzunca ya da çok kısa (kimi kez birkaç kelimelik) kalıplaşmış birtakım sözlere verilen addır” (Boratav, 1978, s.80-81). Formeller masallarda belirli yerlerde anlatıcıya kolaylık sağlamak, anlatımı ilginç kılmak ve dinleyici üzerinde merak uyandırmak için kullanılan kalıp sözlerdir. Sakaoğlu formelleri özet olarak; başlangıç formelleri, geçiş formelleri, bitiş formelleri, benzer durumların tekrar edildiği formeller ve diğer formeller olmak üzere beş guruba ayırmıştır (Sakaoğlu, 1999, s.56-58).

Aşağıda görüleceği üzere elimizdeki Köroğlu hikâyesi de formeller bakımından oldukça zengin bir metindir. Mevcut formeller, türlerine göre ayrı ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.

1. Başlangıç (Giriş) Kalıp Sözleri:

Elimizdeki metinde karşımıza iki tür başlangıç formeli çıkmaktadır. Bunlardan ilki bir tekerleme şeklindedir. “*Ey ağalar! Zaman zaman içinde kalbur zaman içinde. Deve tellal iken horuz berber iken hamamcının tası yok, külhancının baltası yok, hamamda bir karı gördüm peştamalının ortası yok. Sordum dedim adın nedir? Dedi Emine. Eğildim baktım evine, bir yanı sazlık samanlık bir yanı tozluk dumanlık. Bir yanında demirciler demir döver denginen. Bir yanında boyacılar boya boyar yetmiş iki renginen. Bir yanında Urus, Alaman, Çin, Capon harb eder topunan tüfenginen. Bir yanında hâlden hâliye düşer ya derdime derman ya katlime ferman ya ben efendime söyleyeyim münzür yok bulacağım yoksa bu yolda öleceğim*”. Bu başlangıç formelini hemen ardından gelen “*Köroğlu, aldı başını geze geze gitdi bir diyara. Bir çeşmeye rastladı*” şeklindeki ikinci başlangıç formeli takip etmektedir.

2. Geçiş (Bağlayış) Kalıp Sözleri:

Geçiş kalıp sözleri hikâyelerde sıkça karşılaştığımız formellerdendir. Birbirini takip etmesi gereken iki olayın arasında, eğlenceli ve çok zaman da hatırdaki kalıcı bazı kalıp ifadeler kullanmak gerekir. İşte bu kalıp ifadelere, geçiş ya da bağlayış formelleri denilmektedir. Anlatıcının dinleyicileri etkisi altına aldığı önemli formellerdendir.

Elimizdeki varyant bu bakımdan oldukça zengindir. Bir yerden başka bir yere gidişi kısaca ifade etmek için “*Evvel Allah ver elini İsfahan dedi. Bir gün mü gitti, bir ay mı gitti ne zaman gitti bilinmez sonunda İsfahan’a vardı*” şeklinde formeller kullanılmıştır. Yine uzun bir mesafeyi kısa bir zamanda geçirtmek ve dinleyicinin sıkılmasını engellemek için ise “*Köroğlu oradan çıktı geldi Çamlıbel’e. Gelgelelim zaman geldi geçti. Bir zaman sonra bu Nigar Hanım’dan bir çocuk dünyaya geldi. Kısraftan da bir tay oldu*” gibi formeller kullanılmıştır.

Uzun zaman dilimlerini kısaltan ya da uzun mesafeleri kısa zamanda bitiren yukarıdaki formellere benzer olarak başka formeller de metinde mevcuttur.

Bunları şu şekilde sıralayabiliriz: “*Hasan Bey bir zaman sonra büyüdü ve Kuran mektebine gitmeye başladı*”, “*Hasan Bey bunlarla gel ha gel gel ha gel uzunca yol gittiler. Kervan köye çıkmadan koru çayırına gittiler*”, “*Hasan Bey oradan ayrılıp sürdü atını şurası senin burası benim, bir gün, beş gün, on gün derken Akşehir’e kavuştu*”, “*Gece yattı sabah oldu uyandı*”, “*Bir günde mi geldi kırk günde mi geldi, günlerden bir gün İsfahan şehrine geldi*”, “*Hasan Bey Kara Doru’yu aldı bir günde mi geldi bir ayda mı geldi günlerden bir gün çıktı geldi*”.

3. Bitiş Kalıp Sözleri:

Masal motif ve formellerinin metnin muhteviyatına hâkim olduğu durumlarda bitiş formelleri, en az başlangıç formelleri kadar önemlidir. Ancak elimizdeki metin, bitiş formelleri anlamında oldukça sadedir. Bitişte herhangi bir tekerlemeli kalıp söze rastlanmaz. Sadece “*Hemen ordan yallah dışarı çıktılar. Al Allah kulunu sen sakla delini dediler Çamlıbel’e doğru atları sürdüler*” şeklinde bir bitiş formeline yer verilmiştir.

4. Benzer Durumlarda Kullanılan Kalıp Sözler:

Metnin formeller bakımından belki de en zengin bölümü burasıdır. Bu bölümde benzer durumlarda kullanılan formeller, tekrarlara dayalı ifadeler, benzer zorlukların ifade şekilleri, ifade tekrarları, çeşitli sorular sorarak anlatımı ilginç kılan ifadeler, merak uyandıran sözler ve sayı tekrarları gibi formeller oldukça zengindir. Metinde benzer durumlar için kullanılan benzer formelere örnek olarak şunları sıralayabiliriz: “*Dua etti bunu al Allah’ım beni de sen sakla dedi*”, “*Aman oğlum yaman olum*”, “*Ya derdime derman ya katlime ferman*”, “*Durdu o yana döndü set, bu yana döndü set, şu yana döndü set.*”, “*O yandan dolandı bekçilerin yanına geldi, bu yandan dolandı gene bekçilerin yanına geldi*”, “*Çok bir zaman yol geldi de ne kadar yol geldi bilinmez, bir kervana rastladı*”, “*Aldı sazını eline başladı türkü söylemeye. Bakalım ne söyleyecek Köroğlu ve diğerleri ne dinleyecek*”, “*Bir derviş baba çıktı*”.

Metinde ayrıca az önce de ifade edildiği üzere, merak uyandırmak, anlatıma ilginçlik katmak için de belli kalıp ifadelerden faydalandığı görülmektedir. Bunlar genellikle “*baktı ki..., gördü ki..., geldi ki...*” şeklinde karşımıza çıkan formel ifadelerdir. Bunlara örnek olarak metinden şunları sıralayabiliriz: “*Baktı ki koru çayırında bir kalabalık toplanmış*”, “*Kalabalığa doğru baktığında gördü ki orada bir kadın oturuyor*”, “*Köroğlu bir baktı ki ne görsün!*”, “*Baktı ki Köroğlu bizi öldürecek*”, “*Köroğlu bir de baktı ki o Demircioğlu’nun elleri bile yok*”, “*Baktı ki hakikaten Ayvaz’ın dediği gibi oda köhne bir odaymış. Baktı ki şurada bir dolap. Dolabı açtı ki bir çekmece. Çekmeceyi açtı ki bir resim var*”, “*Hasan Bey uyandıktan sonra baktı ki babası Köroğlu gelmiş*”, “*Şuraya buruya dolanırken baktı ki aşağıdan bir tellal bağırıyor*”, “*O kadar oğlana baktı kaldı ki*”, “*Kolağası baktı ki bir derviş oradan çıkmış geliyor*”, “*Baktı ki bekçinin biri o yana düşmüş yatıyor biri bu yana düşmüş yatıyor*”, “*Bir de baktı ki Telli Hanım Doru’nun üstünde*”.

Merak uyandıran bu formel türünden başka yine dikkati çeken bir diğer formel türü de sayı ve miktar tekrarlarına dayalı olan formellerdir. Genellikle para ve altın verileceği zaman benzer kullanımların miktar

üzerinden yapıldığı metinde gözlenebilmektedir. Bu formellere örnek olarak metinden şunları sıralayabiliriz: *“Hasan Bey bunlara birer goçam kırmızı lira verdi. Bekçiler buna geçmesi için yol verdiler”, “Hasan Bey, Kocakarıya: Aha sana bir goçam lira. Git bir kat elbise al gel buraya”, “Bir goçam lira da Telli Hanım verdi. Bir goçam daha altın aldı. Kocakarı zengin oldu”.*

Metinde miktar kullanımları için yukarıdaki formeller kullanılmakta iken sayı ile ilgili kullanılan formeller daha farklı sayılar üzerinden götürülmektedir. Masal ve destanlarda motif haline gelen 40, 7, 3, 2 ve 41 gibi sayılar mevcut metnimizde en çok kullanılan formellerdir. Bunlara örnek olarak metinden şunları sıralayabiliriz: *“Bunlar orada kırk gün kaldılar”, “Kırk günün sonunda Köroğlu dedi ki”, “Gel burada ye iç yedi gün kal”, “Köroğlu, abo bizim çayırda kırk bir tane at yayılıyor dedi”, “Kırk gündür yiyoruz içiyoruz tükettik her şeyi”, “İşte burada kırk tane oda var. Bu anahtarları al Hasan Bey’e her gün birini aç. Kırk odayı kırk günde açarsan biz de kırk gün sonra buradayız”, “Kırk da elbisesini giyinsin, geziye has bahçeye çıkacağım”, “Sanki kırk seneden beri bunlar birbirlerine hasretmiş gibi...”, “Kırk kız ile Telli Hanım Köşkten dışarı çıktı”, “Topal Nergis’in bir buçuk ayağı var idi”, “Bir buçuk ayağıylan kırk ayak merdivenden sekerek, bükerek has bahçeye gitti”, “Kız saç buçuk kahpe. Ben seni suya göndermedim mi?”, “İki kat kadın elbisesi getirsin. Buraya acele iki de sandalye getirin”, “Çamlıbel’de gam odası ve dem odası diye iki oda vardı”, “Bu has bahçenin kapısıydı. Kapıda iki bekçi bekliyordu”, “Telli Hanım’ın iki tane gırtlı elbisesini aldı getirdi”, “Telli Hanım hemen zile bastı ve iki tane kız dışarı çıktı”.*

Metinde ayrıca şart koşmalarla (eğer..... yoksa....) şeklinde oluşturulmuş benzer formeller de mevcuttur. Bu formellerde de maksat yine anlatıma merak unsuru kazandırmak ve anlatımı renklendirmektir. Bunlara örnek olarak metinden şunları sıralayabiliriz: *“eğer iznin varsa yukarı geleyim yoksa burada kalayım”, “eğer müsaade edersen yukarı geleceğim yoksa buradan gideceğim”, “eğer dediğin gibiye seni hacca götürürüm yoksa kelleni keserim”, “eğer benim bir zürriyetim olursa adını Hasan Bey koy”, “eğer dükkânı kilitlemese yirmişer lira cezayı nakdi yapacak”, “eğer gavlimi yerine getirirsen beni alırsın”, “eğer bekçiler yatıyorsa ellemezsin yatmıyorsa ikisinin kellesini birden vursun”, “eğer müsaitse gidip söyleyin içeri geleyim yoksa gideceğim”.*

5. Çeşitli Kalıp Sözcükler:

Metinde ayrıca durmadan tekrar edilen çeşitli kalıp ifadeler de rastlanabilmektedir. Anlatıma diğer formeller kadar renklilik katmıyor

olsalar da bunlar en azından anlatımı sıkıcı olmaktan kurtaran formellerdendir. Benzer şekillerde tekrar edilişleri vardır. Metnimiz bu tür formeller anlamında yine oldukça zengin bir metindir. Örnek vermek gerekirse: “Efendime söyleyeyim”, “Vurdukları vurduk kırdıkları kırdık”, “gel ha gel gel ha gel”, “bunlar bindiler geldiler”, “buradan sürdüler efendime söyleyeyim”, “şura seniñ bura benim”, “bir gün beş gün on gün derken”, “bu beş beş oldu efendime söylüyüm”, “merdivenden sekerek bükerek”.

Sonuç

Çalışmada ele alınan destan kolu Köroğlu destanının “Köroğlu-Han Nigâr, Hasan Bey-Telli Hanım” koludur. Bu destan kolu Sivas iline bağlı Güney Köyü’ne kayıtlı Âşık Recep Altay’dan derlenen bir Köroğlu hikâyesi olduğu için bu çalışmada destanın bu koluna “Sivas Varyantı” denmesi uygun görülmüştür. Köroğlu çalışmaları kapsamında bugüne kadar yapılmış olan pek çok çalışmada bu destan kolunun varyantlarına da yer verildiği görülmüştür. Ancak bütün bu varyantlar içerisinde hikâye ya da masal türüne en yakın olanı, elimizdeki Sivas Varyantı’dır. Türk sözlü kültür geleneğindeki destandan masala doğru yaşanan değişim, elimizdeki metinde de görülebilmektedir. Bu bağlamda metnin özellikle giriş tekerlemesi, masallara has bir formel olarak karşımıza çıkan ilk örnektir.

Elimizdeki metnin varyantlaşma hususiyetlerinin anlaşılabilmesi için Maraş, Antep ve Erzurum varyantları ile karşılaştırmalar yapılmıştır. Ayrıca Boratav’ın pek çok rivayetten faydalanarak meydana getirdiği “Köroğlu Destanı” adlı derleme eseri ile Ümit Kaftancıoğlu’nun “Köroğlu Kol Destanları”, Orhan Ural’ın “Üç Destan”, İsa Öztürk’ün “Köroğlu Destanı” ve Mehmet Seyda’nın “Köroğlu Destanı” adlı daha çok derlemeye dayanan eserlerine müracaat edilmiş ve karşılaştırmalar yapılmaya çalışılmıştır. Neticede bu eserlerin kimisinde elimizdeki varyant ile ilgili bir bilgiye rastlanamazken bazılarında kısmen birtakım bilgilere ulaşılmış ancak Behçet Mahir’den derlenen “Köroğlu Destanı” ile Ümit Kaftancıoğlu’nun “Köroğlu Kol Destanları” adlı eserlerinde çok daha geniş malumatlara ulaşmak mümkün olmuştur. Elimizdeki varyant bu karşılaştırmalardan da anlaşıldığı üzere daha çok Erzurum çevresi sözlü kültüründen kopup gelen bir varyanttır. Kahraman isimleri ile hikâyedeki olayların seyri ve kurgusuna dair benzerlikler bu tezimizi doğrulamaktadır. Bu gibi özellikler bakımından Antep ve Maraş varyantlarından ise aksine uzaklaşıldığı gözlenmiştir. Behçet Mahir’den yapılan derlemeye göre Erzurum ve çevresinde her ne kadar Köroğlu kollarının destansı özellikleri daha ön planda olsa da

elimizdeki metinde daha çok hikâye ve masal hususiyetlerinin ön plana çıktığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Alptekin, A. B. (1997). Halk hikâyelerinin motif yapısı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alptekin, A. B. (1999). Hikâye araştırmaları 1- Kirmanşah hikâyesi, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bars, M. E. (2011). Formeller ve Kerem ile Aslı hikâyesinde bazı kullanımları, *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS), International Journal of Social Science*, Elazığ: Cilt: 4, Sayı: 2, s. 7-14.
- Bayaz, H. (2015). Köroğlu antep rivayeti, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Boratav, P. N. (1946). Doğu Anadolu'da folklor derlemeleri, Ankara: *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: IV, Sayı: 1, s. 85-95.
- Boratav, P. N. (1978). Yüz soruda Türk halk edebiyatı, İstanbul: 3. Baskı, Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P. N. (2009). Köroğlu destanı, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Çelik (Kırzioğlu), M. F. (1941). Kars ve çevresinde Köroğlu'na ait anlatmalar, İstanbul: *Halk Bilgisi Haberleri Dergisi*, Sayı: 117, s. 209-214.
- Doğan, Ş. (2001). Sivas merkez ilçe ve köyleri, ağızları (Giriş-İnceleme-Metinler), Van: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı.
- Kaftancıoğlu, Ü. (1979). Köroğlu kol destanları, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaplan, M., Akalın, M., Bali, M. (1973). Köroğlu destanı, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Karadavut, Z. (2002). Köroğlu'nun ortaya çıkışı, Bışkek-Kırgızistan: Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, D. (1997). Köroğlu kollarının yeni varyantları, Sivas: *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 5, s. 311-334.
- Kaya, D. (2016). Türk kültürü dairesinde Köroğlu, Bışkek-Kırgızistan: *Alatoo Academic Studies*, Sayı:4, s. 89-96.
- Türkmen, F. (1985). Köroğlu hikâyelerinin yayılma sahaları ve menşe meselesi, İzmir: *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, IV. Cilt, s. 9-19.
- Özkan, İ. (1997). Köroğlu destanında kahraman ve atının doğuşu ile ilgili motiflerin tahlili, Ankara: *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 549, s. 223-233, Eylül.
- Özturan, H. A. (2009). Maraş ağız Köroğlu, Kahramanmaraş: Maraş Kültürü Edebiyat Serisi 10.
- Sakaoğlu, S. (1999). Masal araştırmaları, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2002). Gümüşhane ve Bayburt masalları, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ural, O. (1972). Üç destan oğuz kağan, Ergenekon, Köroğlu, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldırım, D. (1983). Köroğlu destanının Orta Asya rivayetleri, Ankara: Köroğlu Semineri Bildirileri, s. 103-114.